

נרטיבים של "מעשה סדום" ו"עבירות כנגד הטבע" בבתי המשפט בפלשתינה המנדטורית

השליטים הבריטים של פלשתינה המנדטורית ביקשו לחולל מהפכה בחבל הארץ שכבשו מהאימפריה העות'מאנית ולשרש את מה שתפסו כמנהג מקומי רווח – יחסי מין בין גברים. הם אימצו חקיקה חדשנית הכוללת שתי דרגות של איסור פלילי. יחסים שלא בהסכמה נחשבו עבירה חמורה יותר: "מעשה סדום", ויחסים בהסכמה – עבירה חמורה פחות: "עבירה כנגד הטבע". במאמר זה, המסתמך על 147 תיקים פליליים שרובם לא נחשפו עד כה, מנתחת אורנה אליגון דר את התפיסות התרבותיות הסמויות שבבסיס ההליכים הפליליים, ומראה כי לעומת הרטוריקה הבריטית, שהתלהמה נגד ההומוסקסואליות, הפרקטיקה שנהגה בבתי המשפט של פלשתינה הייתה מתונה בהרבה. מהמקורות עולה כי בגישתם ליחסי מין בין גברים דמו השליטים הבריטים לנתיניהם הרבה יותר מכפי שהעלו בדעתם – ואף שביקשו לחולל מהפכה, ההמשכיות הייתה נוכחת לא פחות מאשר השינוי.

לא רק סיפור על אהבה רומנטית בין גברים היה כדאי להסתיר מרשויות המנדט אלא גם סיפור על תשוקה הדדית ומהנה. כך למד הסמל בדיוויזיה האיטלקית קרלו ר', שנתפס בידי חיילים בריטים באורוות הסוסים של המחנה עם מוחמד בן ה-18 במכנסים מופשלים.² בהליך החקירה המקדמית, ללא שמץ של מבוכה, תיאר קרלו בפרוטרוט את התשוקה ההדדית ואת המפגש הסוער. בהמשך, כשהפך לעד תביעה במשפט נגד מוחמד (הוא עצמו לא הועמד לדין) טען לפני השופטים הספקנים כי הם רק ניהלו "שיחה ידידותית". בתור עד תביעה, סביר להניח שקרלו כבר הבין שבעיני הבריטים מין בין גברים אסור ומבייש – ומומלץ להכחישו.

הבריטים, ששאפו לשנות את הנורמות העות'מאניות בכל הקשור למין בין גברים ולבדל את עצמם מנתיניהם ב"מזרח", כוננו איסור פלילי על קיום יחסי מין בין גברים, ועד מהרה הבינו הנוגעים בדבר שלא יהיה נכון מבחינתם להודות בכך לפני הרשויות. אך גרסאות ההתכחשות לעצם אפשרותה של אהבה או של תשוקה הדדית שנשמעו בבית המשפט משקפות לא רק הכרה והפנמה של נקודת המבט הבריטית, המגנה מין בין גברים, אלא גם תפיסות מקומיות ששללו מין רומנטי או שוויוני בין גברים. כפי שנראה, ניתוח החקיקה והתיקים הפליליים שנידונו

מוסטפא נ', נער בן 16 מעכו שנחשד בקיום יחסי מין עם גבר אחר, הצהיר באוזני חוקר המשטרה בתאריך 30 ביוני 1943: "אני מכיר את מוסטפא ז', הוא חברי ורעי, אני אהבתי אותו והוא אהב אותי, והגבר הזה קיים איתי יחסי מין פעמיים, בהסכמתי ומרצוני החופשי, בגלל שהוא אוהב אותי ואני אוהב אותו".¹ לאחר כחודש, בעת שהתנהל המשפט, הבין כבר מוסטפא שעדיף לו לחזור בו מגרסתו, והכחיש שבכלל ידע מיהו מוסטפא ז' או שהיה בקשר כלשהו איתו. ייתכן שהכחשה זו הייתה ביטוי נוסף לאהבתו: לו דבק בגרסתו הרומנטית המקורית היה חברו מורשע בעבירת מין. ההכחשה חילצה את חברו מאישום, בהקרבה עצמית, מכיוון שהגרסאות הסותרות הביאו להרשעתו של מוסטפא נ' עצמו בעבירה של מתן עדות שקר.

ד"ר אורנה אליגון דר היא מרצה למשפטים במכללה האקדמית ספיר ובקריה האקדמית אונו, ומחברת הספרים *Marks of an Absolute Witch: Evidentiary Dilemmas in Early Modern England* (Ashgate, 2011) ו-*Plausible Crime Stories: The Legal History of Sexual Offences in Mandate Palestine* (Cambridge University Press, 2018). גרסה מוקדמת של מאמר זה התפרסמה בכתב העת *Law and History Review*.

דוא"ל: oad.law@gmail.com

שוטרים בפתח בית המשפט המחוזי חיפה, יוני 1937

בית המשפט המחוזי חיפה, יוני 1937

כותבים שלטענתו הפנימו את נקודת המבט האוריינטליסטית האירופית.³ באופן כללי, אפשר לומר כי שימוש במונחים כמו "הומוסקסואליות" בעבודות היסטוריות צריך להיעשות בזהירות, כדי לא להשליך תפיסות תרבותיות עכשוויות על המציאות של חיי העבר. ייתכן כי למונחים קיימים הייתה משמעות שונה בעבר. כמו כן, ייתכן שוני בין תפיסות תרבותיות היסטוריות של מיניות ומגדר בעולם המערבי ובמזרח התיכון, שיש לו ביטוי בשפה.

מלבד עבודתו של אילני, מין הומוסקסואלי בפלשתינה קיבל תשומת לב מחקרית אגבית. למשל, בעבודתו על קולוניאליזם והומוסקסואליות מזכיר רוברט אולדריץ' (Aldrich) את יחסיו של דה-האן עם נערים ערבים וחוקר מקרים של חיילים בריטים שניסו לקיים יחסי מין עם גברים, ליאת קוזמא מזכירה את הנושא בניחות השיח של הסקסולוגיה בקהילה היהודית בפלשתינה, ותמי רוזי נוגעת בנושא במחקרה על ילדים עזובים בתל-אביב המנדטורית. אזכורי אגב של יחסים הומוסקסואליים בין בריטים לערבים או בין יהודים לערבים אפשר למצוא גם בדוחות מודיעין או בספרי זיכרונות של בני התקופה.

בבתי המשפט מגלה נקודות השקה בין החוק הקולוניאלי לתרבות המקומית.

קולות השופטים, הנאשמים, הקורבנות והעדים

ההיסטוריה של יחסי מין בין גברים בפלשתינה המנדטורית טרם נחקרה בצורה מקיפה. עפרי אילני ניתח את האופן שבו העיתונות העברית אפיינה את ההומוסקסואליות כנגע מוסרי הפושה במזרח. להשערותו, מיעוט הכתיבה האקדמית בנושא ההיסטוריה של ההומוסקסואליות בתקופת המנדט נובע משתי סיבות: הראשונה, רבים מהשופטים למין גברי לא הגדירו את עצמם "הומוסקסואלים", והשנייה נעוצה באופייה החשאי של הפעילות, שנעשתה ללא עקבות מתועדים. עם זאת, חרף שאיפתו של אילני לתת קול לגברי התקופה שקיימו יחסי מין עם גברים, רוב החומרים שעמדו לרשותו נכתבו מנקודת ראות שיפוטית. אילני מציג את הפרספקטיבה של שלושה דוברים בלבד מהמעגל הפנימי: הכותבים היהודים ישראל יעקב דה-האן, ארנולד צווייג ומרדכי גיאורגו לאנגר, כולם

הלכתיות כנגד הסגרת יהודים לידי גויים ומחשש לפגיעה במוניטין של הקהילה.⁵ מכיוון שתיקי המשטרה שלא הגיעו לדיון בבית המשפט אינם זמינים, קשה להסיק אם הפער נובע מהבדלי אכיפה בשתי האוכלוסיות. כמו כן, לו שרדו תיקי בית המשפט המחוזי בתל אביב הייתה מתקבלת תמונה מלאה יותר של עבירות המין בקרב הקהילה היהודית, שכן בית משפט זה שירת בעיקר אוכלוסייה יהודית. ואף שבעניינו של מחוז חיפה בשנים 1939–1948 נותנים התיקים שבידי תמונה מלאה, בהתחשב בדמוגרפיה המקומית היה אפשר לצפות ליותר תיקים עם נאשמים יהודים. מכל מקום, החומרים שבידי כוללים אישומים ביחסי מין בכפייה ובהסכמה, ומאפשרים לבחון את ההבחנה החברתית ביניהם מנקודות מבט מגוונות.

בין "אונס" ל"מעשה סדום"

בשנת 1922 פורסמו שני המסמכים הפורמליים שכונו את השלטון הבריטי בארץ: כתב המנדט של חבר הלאומים ודבר המלך במועצה על ארץ ישראל. בסעיף 46 לדבר המלך נקבע מנגנון של רצף תחקיטי, שאפשר לשנות את החוק העות'מאני בהדרגה ולהחיל את המשפט המקובל ודיני היושר האנגליים בנושאים שיש לאקונה בעניינים (סעיף 46 מפנה ספציפית לדיון של אנגליה, אך אנשי הממשל המנדטורי והכוחות ששהו בארץ הגיעו מרחבי הממלכה המאוחדת, שלא בכל חלקיה חל דין זהה). החלת הדין האנגלי במצבי לאקונה הותנתה בכך ש"תנאי ארץ-ישראל ותנאי תושביה וגבולות שיפוט הממשלה" יאפשרו זאת. השליטים הבריטים לא אימצו את שיטת המושבעים, שהיה בה כדי לתת לתושבי הארץ השפעה על החלטות משפטיות, ושמרו במידה רבה על המבנה של מערכת המשפט שירשו מקודמיהם העות'מאנים. שימורם של מוסדות משפטיים טרום-קולוניאליים עלה בקנה אחד עם האסטרטגיה האימפריאלית של שמירת סטטוס-קוו, שנועדה למנוע חוסר ציות ועוינות מקומית. הבריטים הביעו זעזוע ממה שהם תפסו כשכיחותם של "מעשי סדום" בקרב תושבי פלשתינה, ופעלו לעקירתם מן השורש באמצעות חקיקה פלילית. הגדרת יחסי מין בהסכמה בין גברים מבוגרים כעבירה פלילית הייתה חידוש בריטי, שכן הקוד הפלילי העות'מאני שהיה תקף בזמן הכיבוש הבריטי ב-1918 לא כלל איסור דומה. סעיף 198 לקוד העונשין העות'מאני אסר רק את ביצועו של "מעשה נתעב" בכוח ב"אדם", והתייחס לקורבן בצורה ניטרלית מגדרית. כמו כן, ככל הידוע לנו, איסור זה לא חל על יחסים מוסכמים בין בני אותו מין. הקוד הפלילי העות'מאני התבסס על הקוד הנפולאוני, שנמנע במכוון מאיסור יחסים הומוסקסואליים.

מחקר משווה על ההפללה במקרים של יחסי מין בין גברים לרוחבה של האימפריה הבריטית בוחן בהכרח את נקודת המבט האימפריאלית של מנסחי הנורמה הפלילית. ספרות מסוג אחר בוחנת את יישום הנורמה הפלילית בהקשר הקולוניאלי, ושואפת להבין גם את נקודת מבטם של הנתונים. מה היו הגישות המקומיות כלפי מין בין גברים? כיצד תפסו המקומיים את האיסור הפלילי שהושת עליהם? האם התנגדו לרגולציה המינית, הפנימו אותה או הגיבו עליה באופן כלשהו? קושי משותף למחקרים מסוג זה הוא דלות המקורות, והשרידים הקלושים שהותרו הקולות האוטנטיים מהתרבות הילידית.

מאמר זה מתבסס על 147 תיקים משפטיים של עבירות מין שנידונו בבתי המשפט המנדטוריים, רובם בבית המשפט המחוזי חיפה. אף שרוב התיקים הפליליים מתקופת המנדט לא שרדו, אלו מן השנים 1939–1948 נשמרו באופן כמעט מלא, והם מספקים תמונה שיטתית ומקיפה של בית המשפט המחוזי חיפה בתקופה זו. בתיקים מסמכים משלושה שלבים בדיון: חקירת המשטרה, החקירה המוקדמת בידי השופט החוקר (הליך חובה בכל תיקי בית המשפט המחוזי בתקופה ההיא) והמשפט עצמו. השימוש בתיקים פליליים יכול להעמיק את האופן שבו אנו מבינים את יחסי המין בין גברים בפלשתינה המנדטורית, מכיוון שהחומרים משקפים הן את נקודת המבט ההגמונית, המסדירה והמתייגת של השליטים, השופטים והמחוקקים, והן את נקודת המבט של מי שנשפטו, נחקרו וסומנו. התיקים מכילים לא רק את קולם של השופטים אלא גם את קולות הנאשמים, הקורבנות, העדים ושלל שחקנים חברתיים אחרים ממעגלים מגוונים. כמו כן, מכיוון שמרבית הנאשמים ורבים מהעדים היו ערבים, החומרים המשפטיים חושפים – בעדויות המשתתפים השונים בהליך הפלילי ובחקירותיהם במשטרה – את נקודת המבט של הנתונים הערבים, נקודת מבט שהספרות המועטה יחסית על ההיסטוריה של יחסי מין בין גברים בפלשתינה המנדטורית עד כה התעלמה ממנה. ב-136 מתוך 147 תיקים של עבירות מין הנמצאים בידי (93%) הנאשמים היו ערבים.⁴ בשני תיקים בלבד (1.4% מסך התיקים) הנאשמים היו יהודים. בשני מקרים אלו היה מדובר ביהודי שתקף ילדה יהודייה. אין ברשותי אף לא תיק אחד שבו הואשם יהודי בביצוע עבירות בגבר אחר, אם בכפייה ואם בהסכמה. ברור כי אין להסיק מכך כי לא היו עבירות מין בקרב הקהילה היהודית, או כי גברים יהודים לא קיימו יחסי מין ביניהם. ההסבר לדפוס נובע, ככל הנראה, ממגוון סיבות, ובהן תפיסה תרבותית כי הפגיעה המינית עושה בושה על הנפגעים, חוסר רצון קהילתי לשתף פעולה עם שלטונות המנדט (בגלל שאיפה לאוטונומיה), ממסורות

בעצבם את האיסור הפלילי על מיין כפוי התייחסו הבריטים למיין בין גברים כשונה מהותית ממיין הטרוסקסואלי. בצעד הראשון בנושא, שנקטו בשנת 1927, הבחינו הבריטים בין "אונס" (rape) ו"מעשה סדום" (sodomy): אונס אפשרי רק באישה, ואילו הקורבן של מעשה סדום יכול להיות כל אדם ("any person"), היינו גבר או אישה. להבדיל, החיקוקים שכוננו את עבירת המעשה המגונה, עבירת מיין בדרגת חומרה פחותה, התייחסו לקורבנות בלשון ניטרלית מגדרית. עוד הבדל בין העבירות – שלא נרשם במפורש במילות הסעיף אך נשמר בקפדנות בפרקטיקה האכיפה – נגע לפתח שדרכו החדירה בוצעה. אינוס התבצע בחדירה וגנילית, ואילו "מעשה סדום" בחדירה אנאלית, אם בגבר ואם באישה.

הצעד הבא של רשויות המנדט, בפקודת החוק הפלילי משנת 1936 (להלן: פח"פ), היה איסורם של יחסי מיין בהסכמה בין גברים. הנורמה כונתה "עבירות כנגד הטבע" (unnatural offences), או "עבירות בלתי טבעיות" בנוסח העברי, והאיסור נגע הן למיין הומוסקסואלי והן למיין עם בעלי חיים. הטרמינולוגיה "כנגד הטבע", המרמזת כי לא זו בלבד שמדובר במעשה אסור אלא גם באקט של סטייה בלתי טבעית, תואמת לכאורה את הטיעון הפוקיאני כי במאה התשע-עשרה הפך ה"הומוסקסואל" לקטגוריה של אישיות. טרמינולוגיה זו אכן הייתה קיימת בספרות הסקסולוגית של המאה התשע-עשרה, אך הנוסח מהדהד נורמות עתיקות יותר, שכן צימודם של מעשי סדום ומיין עם בעלי חיים היה קיים באנגליה זה מאות בשנים. אף שהסעיף המנדטורי קבע עונש זהה של עשר שנות מאסר לאדם "השוכב עם אדם אחר שלא כדרך הטבע" ולזה "המרשה לזכר לשכב עמו (או עמה) שלא כדרך הטבע", הבריטים מצאו לנכון להבחין בין אקטיביות לבין פסיביות, והבדילו בין עבירת החודר ועבירת הנחדר. ההבחנה משקפת תפיסות פטריארכליות טרום-מודרניות, שהעריכו גבריות במונחים של תפקידי מיין פסיביים או אקטיביים. חדירה לאדם אחר סימנה כפיפות והשפלה של האחר, אישה, עבד, נער או גבר.

ההיסטוריה של המיניות בכלל ושל יחסים בין גברים בפרט בפלשתינה המנדטורית, שמרבית תושביה היו ערבים מוסלמים, טרם נחקרה באופן מקיף. עם זאת, במחקר על מיניות ויחסים בין גברים בעולם האסלאמי כולו בטריטוריות ובתקופות שונות ניכרת פריחה, ואפשר ללמוד כי למסורת התרבותית המתייחסת באופן ערכי שונה לתפקידי המין של החודר והנחדר שורשים ארוכים. כך במקומות בחברה האסלאמית שבהם יחסים מיניים בין גברים רווחו חרף האיסור בקוראן, וגם בקהילות יהודיות באימפריה העות'מאנית. שורשי ההבחנה בין החודר לנחדר

ניכרים גם בלשון הערבית, שבה לא היה מונח כללי ל"הומוסקסואל" באותה תקופה אלא מונחים ספציפיים לתפקידי המין הפעיל והסביל. בחברות אסלאמיות רווחה התופעה של קיום יחסים בין גבר מבוגר ונער מתבגר, וכל עוד הגבר המבוגר שימש בתפקיד החודר לא היה בכך כדי לפגוע במכובדותו או בגבריותו. הפח"פ, כמובן, לא נוסח כדי להתאים עצמו להלכי רוח מקומיים אלא לשרשם.

האיסור על הומוסקסואליות היה נורמה בריטית בת מאות שנים, ששורשיה נטועים בשנת 1533. חוק פלילי מתקופת הנרי השמיני קבע כי מיין אנאלי ומשכב בהמה (עבירה שכונתה "buggery"), יהיו עבירה שדינה מיתה.⁶ לאחר מותו של הנרי השמיני האיסור בוטל, ואיתו גם שאר האיסורים הפליליים שנקבעו בתקופתו,⁷ אך תוקפו הושב בתקופה האליזבתנית,⁸ ובשנת 1829 הוא נחקק מחדש.⁹ עבירת ה-"buggery" חלה על כמה מצבים: גברים או נשים המקיימים יחסי מיין עם בעלי חיים, גבר האונס גבר אחר (המצב שהחוק בפלשתינה המנדטורית הגדיר "מעשה סדום"), ומיין אנאלי בהסכמה של גבר עם אישה או עם גבר אחר (המצב שהחוק בפלשתינה המנדטורית הגדיר "עבירות בלתי טבעיות"). אף שכל השותפים לאקט המיני הואשמו בעבירה זוהי, באישומים עצמם נהגו לפרט אם תפקידם המיני של הנאשמים היה פעיל או סביל, והצד החודר תואר לעיתים כמי שביצע תקיפה גם כשיחסי המין התקיימו בהסכמה.

יחסי מיין שאינם כוללים חדירה הפכו לעבירה פלילית בתקופה הוויקטוריאנית. חיקוק פלילי משנת 1861 איגד עבירות שונות נגד גופו של אדם, וכלל בכך גם עבירות מיין.¹⁰ תיקון חוק משנת 1885 ניסח מחדש עבירות מיין נגד נשים, ואימץ עבירה חדשה (gross indecency), עבירה שלא יובאה לפלשתינה ואין לה מונח עברי מקביל, שהרחיבה את האיסור על יחסי מיין בין גברים גם לפרקטיקות שאינן כוללות חדירה.¹¹ הדין האנגלי בתקופה המקבילה לזמן שלטון המנדט לא הבחין בין מעשים שבוצעו בהסכמה או בכפייה, עם שותפים מבוגרים או עם ילדים, והיבט החדירה הוא שהבדיל בין העבירה החמורה יותר (sodomy) לבין העבירה החמורה פחות (gross indecency). כלומר, החוק האנגלי נקט מונחים מעורפלים, ומשמעותם והיקפם נקבעו בפסיקה.

הפעם הראשונה שהחקיקה האנגלית אסרה אינוס גברים הייתה בשנת 1994, בסעיף 142 לחוק הצדק הפלילי והסדר הציבורי (Criminal Justice and Public Order Act 1994). עם זאת, בפלשתינה אסרו הבריטים מיין כפוי שקורבנותיו גברים כבר 60 שנה קודם לכן; האיסור הפלילי על מעשה סדום שהוגדר בסעיף 152(1)(ב) לפח"פ קבע 14 שנות

באנגליה, ההתייחסות למין בין גברים בפלשתינה הייתה כאל נגע תרבותי שהוא נחלת הנתינים הקולוניאליים.

“למגר את העבירה של מעשה הסדום”

פסקי הדין המנדטוריים הוקיעו את שכיחותם של מעשי הסדום בפלשתינה, ולעיתים אף הביעו צער על כך שסטנדרטים ראייתיים ומנגנונים פרוצדורליים מהדין האנגלי מונעים אפשרות להשיג הרשעה. כאשר השופט סטיוארט וולדון, נשיא בית המשפט המחוזי בחיפה, זיכה גבר מביצוע מעשה סדום בנער בן 10, הוא הצהיר: “ברצוני לומר בכנות כי בשל יישומו של הדין האנגלי בארץ הזו כמעט כל העבירות מסוג העבירה הנוכחית אינן ניתנות להוכחה; עבירות אלו נפוצות בארץ הזו יתר על המידה ולרוע המזל כמעט תמיד העמדתו של העבריין לדין אינה אפשרית”.¹² במקרה אחר, של נאשם שפיתה נערים בני 13 וקיים עימם יחסי מין, בית המשפט הביע צער על כך שאין באפשרותו להורות על עונש של מלקות.¹³

הבריטים חששו שנטיית המקומיים למתן עדות שקר תעמוד לרועץ בדרך למשטור מיניותם. במכתבו לנציב העליון מתאריך 7 במרץ 1929, ביקש מייקל מקדונל (McDonnell), נשיא בית המשפט העליון בפלשתינה בשנים 1927–1936, מעמיתיו השופטים להתייחס לנוסח מוצע של הפח”פ, ותיאר את גישותיהם הסותרות בכל הקשור לאימוץ איסור פלילי על מעשה סדום:

נוסח הסעיף המוצע דומה לחוק של אנגליה. השופט קרמאק סבור כי בשל הסיכוי של האשמות שווא בגין סעיף זה, נזקו עולה על תועלתו. לעומת זאת, השופט קופלנד סבור כי הגיע הזמן שייעשה משהו כדי למגר את העבירה של מעשה הסדום, אשר במחוז שלו, כך הוא מזהיר, נפוצה להחריד בקרב כל המעמדות. הוא כותב כי בשנה האחרונה שימש כשופט ב־40 מקרים בהם נידונה העבירה או ניסיון לבצעה. אחרים שיש להם יותר ניסיון במזרח מאשר לי צריכים לומר אם קיימת סכנה שחקיקה זו מתקדמת מדי עבור דעת הקהל.¹⁴

הגישות הסותרות של השופטים בעניין הטלת איסור פלילי על מעשה סדום משקפות דאגות בריטיות מתנגשות: “המזרח” כחבל ארץ של מיניות בלתי נשלטת, שמעשי הסדום בו “נפוצים להחריד”, והמקומיים כבעלי מנטליות ירודה העלולים לעשות שימוש בווי, נכלולי וסחטני במתנה יקרת הערך של החוק הבריטי. התפיסה הבריטית של פלשתינה נשענה על עולם דימויים רחב יותר של הניווט ההומו-אירוטי של המזרח. המילה “מזרח” בדבריו

מאסר ל”שוכב את זכר [מדובר בטעות בתרגום הרשמי שהופץ, הנוסח האנגלי ניטרלי מגדרית] משכבי אשה נגד רצונו בהשתמשו בכפיה או באיימו עליו שימיתנו או שיגרום לו חבלה גופנית חמורה, או כשהוא נטול הכרה או כשאינו יכול מסיבות אחרות לעמוד נגדו”. הנוסח השגוי של התרגום מבטא תפיסה תרבותית המזהה מין אנאלי עם הומוסקסואליות. בסעיף 152(1)(ג) נקבע למי שמקיים יחסים עם ילד צעיר מגיל 16 – גם ללא שימוש בכוח – עונש זהה למוטל בגין מעשה סדום בכפייה. האיסור הפלילי שנקבע בסעיף 152(2) לפח”פ בנוגע ל”עבירות בלתי טבעיות” נגע לתסריט שונה: קיום יחסי מין בהסכמה בין גברים בגירים. חרף מדיניות אימפריאלית מוצהרת של הימנעות מהתערבות בנורמות ובמנהגים המקומיים, בקולוניות השונות שבשליטתם אימצו הבריטים איסורים פליליים על יחסים מיניים בין גברים – גם אם בהסכמה. האיסור הקולוניאלי על מעשי סדום עוצב בשני מודלים מרכזיים. הראשון, המודל של חוק העונשין ההודי משנת 1860, אומץ בין היתר בקניה, באוגנדה, בסודן ובטנזניה (בהמשך אימצה טנזניה את המודל השני). במודל זה, לפי סעיף 377 בקוד ההודי, נאסר במפורש מגע מיני “כנגד הטבע”, ללא הבחנה בין תפקידי מין פעילים או סבילים או בין אונס של גבר בידי גבר אחר לבין קיום יחסי מין בהסכמה בין גברים. המודל השני הוא של חוק העונשין של קווינסלנד משנת 1899, שהבחין בין תפקידי מין פעילים לסבילים. קוד זה היה המודל לחוקים הפליליים של צפון ניגריה ולאחר מכן היה לקוד הפדרלי של ניגריה, ובהמשך, בשנת 1928, אומץ בקפריסין. הקוד הקפריסאי שימש כבסיס לפח”פ. לפיכך, סעיף 152(2) לפח”פ הטמיע את סעיף 208 לקוד של קווינסלנד, בשינוי עונש המאסר המקסימלי לעשר שנים במקום 14. הסעיפים הקווינסלנדיים, בדיוק כמו בחוק האנגלי, לא הבחינו בין מין בכפייה למין בהסכמה, אך הגרסה הקפריסאית לעומתם קבעה עונשים שונים לאונס של גבר בידי גבר ולמין מוסכם בין גברים. את הפיכת המין המוסכם בין גברים לעבירה פלילית אפשר לפרש, לכאורה, כרצון לייבא לפלשתינה את האיסור מהדין האנגלי. בפועל, מודל החקיקה לא הטמיע את מבנה העבירה הנהוג באנגליה אלא שעתק חקיקה מקולוניות אחרות, שבהן הבריטים התנסו בקודיפיקציה פלילית. המסורת המשפטית של אנגליה היא של משפט מקובל, ובעידן הקולוניאלי טרם נהג בה קודקס פלילי מקיף, כלומר, עבירות רבות הוגדרו בפסיקה ולא בחוק עלי ספר. כמו כן, הרטוריקה שאפיינה את החקיקה הקולוניאליית בנושא לא הדגישה את הדמיון בין המקומיים לבין השליטים הקולוניאליים אלא את השוני ביניהם. לפיכך, למרות קיומם של איסורים מקבילים

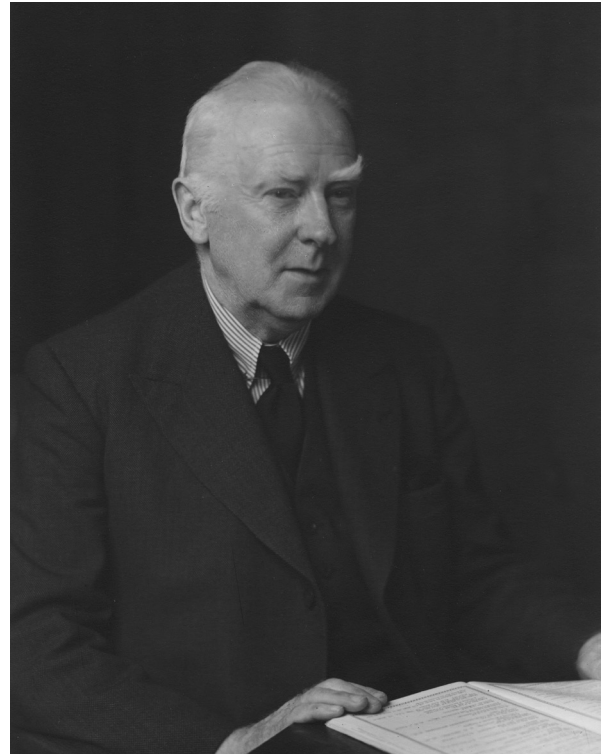
הוא באופן חלקי בלבד. השליטים הבריטים שהצהירו בגלוי על שאיפתם לשרש את מעשי הסדום גינו אותם כנגע מוסרי שכיח בתרבות המקומית, ולא כפתולוגיה אישית של יחידים. ההבניה של ההומוסקסואל כפתולוגיה הייתה קיימת במידת-מה בבתי המשפט, אך באופן מוגבל בלבד.

“הילד סדומאי על דרך ההרגל”

ההשקפה המקובלת רואה באונס פשע מגדרי שקורבנותיו בדרך כלל נשים. עם זאת, נתוני המחקר שלי על התקופה המנדטורית משקפים מציאות אחרת: כמחצית מ־147 התיקים הפליליים שברשותי – 72 תיקים – עוסקים בעבירות גברים נגד גברים. מתוכם 64 עוסקים במעשי סדום, במעשים מגונים או ניסיונות לביצועם או בעדות שקר בהקשרם, ושמונה עוסקים ב“עבירות בלתי טבעיות”. האיסור על מעשה סדום, כפי שהגדירו הפח“פ, נגע לשלושה מצבים: (א) אונס של גבר בכפייה, באמצעות כוח או אימים למוות או לחבלה גופנית חמורה; (ב) מעשה סדום עם אדם מחוסר הכרה או שאינו מסוגל להתנגד בשל סיבה אחרת; (ג) מעשה סדום עם ילד צעיר מגיל 16. ההנחה המובלעת הייתה כי בשלושת המצבים האלה אין האדם יכול לתת הסכמה אמיתית.

כאמור, בניגוד לפרקטיקה הנהוגה באנגליה, בפלשתינה שלטונות המנדט הבחינו בין מיין גברי בכפייה (“מעשה סדום”) לבין אקטים המבוצעים בהסכמה (“עבירות כנגד הטבע”). עם זאת, פעמים רבות בפועל השימוש בכוח היה לא רלוונטי. בממצאי המחקר שלי ניכר כי משלושת המצבים המכוננים מעשה סדום התמקדה העמדה לדין בדרך כלל במעשים מיניים שבוצעו בילדים, ושבהם לא היה כלל צורך להוכיח את יסוד השימוש בכוח. 44 מבין 55 תקיפות מיניות (בניפוי כפל האישומים הנוגעים לאותה פרשה והאישומים בגין עדות שקר) נגעו לילדים מתחת לגיל 16 ושבע נגעו לקטינים מתחת לגיל 18, ובארבעת המקרים הנותרים הקורבנות היו חייל בריטי בן 23 שהותקף בידי חייל אחר, בחור בן 20 ועוד שני קורבנות שגילם אינו ידוע. הדפוס המצטייר הוא של העמדה לדין המתמקדת בעבירות נגד קטינים.

הסבר אחד לשיעורם הגבוה של קורבנות קטינים הוא פגיעותם הברורה. בהחלט ייתכן כי אף שהחוק הכתוב אסר יחסי מיין בין גברים מבוגרים, בכפייה או בהסכמה, לשלטונות הייתה מוטיבציה רבה יותר להגן על קטינים מאשר למשטר יחסים מיניים בין מבוגרים. ההתמקדות בתסריט אחד של “מעשה סדום” יכולה גם להצביע על מיתוס העומד בבסיס העבירה, שלפיו אי־אפשר לאנוס גברים מבוגרים.

השופט מייקל מקדונל (McDonnell), נשיא בית המשפט העליון בפלשתינה בשנים 1936-1927

של מקדונל משקפת הטיה כללית נגד ילדים, שאינה קשורה למאפיינים ספציפיים של פלשתינה ותושביה אלא לנקודת המבט הבריטית, הרואה בילדיהן של כל הקולוניות מסה אחת בלתי מובחנת. היא משקפת מכלול רעיונות על המזרח, על חושניותו, הרגליו, המנטליות הסוטה שלו וניונו, ויוצרת היררכייה בין הבריטים לבין נתיניהם המזרחים. נוסח הסעיף שהוצע לאיסור מעשי סדום עוצב לפי נוסחה קולוניאלית סטנדרטית, היינו לא מדובר במענה לחששות מקומיים ספציפיים אלא בחששות כלליים הנוגעים לנתינים הקולוניאליים, בקווינסלנד, בניגריה או בפלשתינה. אף שלעיתים הבריטים היו מוכנים להתחשב במאפיינים האתניים והתרבותיים של תושבי פלשתינה, בחוקם את עבירת “מעשה סדום” ביקשו במוצהר לשרש את הנהוג המקומי.

בעבודתו פורצת הדרך על ההיסטוריה של המיניות מזהה מישל פוקו את המאה התשע־עשרה כעידן של שינוי בהתייחסות למיין בין גברים. לפי פוקו, מהתנהגות אסורה הפכה ההומוסקסואליות להיות קטגוריה של אישיות. הרגולציה של יחסים מיניים בין גברים בפלשתינה המנדטורית – בין בכפייה בין בהסכמה – הולמת את הדפוס

התאוריה הפמיניסטית זרתה אור על "מיתוסי האונס" שבבסיס הפרקטיקה הסובבת את עבירות המין, תפיסות חברתיות שגויות המבחינות בין אונס "אמיתי" לשאינו כזה ומסיטות את האשמה מן האנס לקורבן (לדוגמה: "בסתר ליבן נשים משתוקקות להיאנס", "כשאת אומרת לא למה את מתכוונת", "אי־אפשר לאנוס מי שאינה רוצה בכך"). תפיסות מיתיות על אונס "אמיתי" קיימות גם בבסיס העבירות שקורבנותיהן גברים. כמו כן, העובדה שיסוד השימוש בכוח הפך זניה ברוב התיקים שנידונו בבתי המשפט, משום שרוב תיקי התקיפה המינית היו של קורבנות קטינים, יכולה לתמוך במיתוס שעל גבר אי־אפשר להתגבר בכוח פיזי ולאונסו. מתפיסה זו משתמע כי גברים שהתלוננו על אונס הביאו זאת על עצמם, והיו אשמים באופן כלשהו במעשה. אפילו לילדים היה אפשר לייחס אשמה על שלא מנעו מהתוקף לבצע בהם את זממו. דוגמה להנמקה מעין זו נראית בדברי השופט ויליאם קארי, שזיכה נאשם ממעשה סדום למרות ממצאים רפואיים של קרע בפי הטבעת של הנער המתלונן:

אני רחוק מלהשתכנע שהנאשם ביצע את מעשה הסדום ללא הסכמתו של המתלונן. לנאשם אין מבנה מוצק במיוחד ואילו המתלונן הוא נער כבן 15-16, שיכול היה בקלות למנוע מהנאשם לבצע בו את המעשה לו רק חפץ בכך. יש לציין שעל גופו של המתלונן לא נמצאו סימני אלימות מעבר לסימנים המעידים על עצם ביצוע המעשה. אינני מאמין לעד התביעה שהנער זעק לעזרה.¹⁵

הקורבן ה"אידיאלי" של אונס "אמיתי" הייתה אישה המתאפיינת בקונפורמיות לנורמות הפטריארכליות של "האישה הטובה". להבדיל, "ילדות רעות" המצייתות פחות לנורמות המגדריות "מבקשות את זה". באופן דומה, מיתוסי אונס מגדריים מבנים את זהות הקורבן ה"אידיאלי" הגברי בהתאם למידת הקונפורמיות שלו לתפקידי מגדר גבריים, דבר המחזק את המודל הפטריארכלי. התמקדות בקורבנות קטינים אינה משבשת את המודל הזה. גבר מבוגר הפועל בהתאם לנורמות המגדריות יכול להגן על עצמו, ואכן עושה זאת, ולכן אי־אפשר לאנוס אותו, ולפיכך הנרטיבים העוסקים בגברים שבכל זאת הותקפו טובלים במיתוסי אונס: שרק גברים הומוסקסואלים הם קורבנות של אונס, שהומוסקסואלים וביסקסואלים סוטים ולכן מגיע להם להיאנס או שאם גבר נאנס הוא מן הסתם רצה בכך. הדוגמה שלעיל ממחישה שפרשנויות ברוח זו הופעלו גם במקרים של נערים צעירים, שהיה אפשר לצפות כי יתייחסו אליהם כיותר חלשים ופחות מסוגלים למאבק, אין זה מפתיע אפוא

שמלבד הקשיים הרגילים בהוכחת עבירות מין – החשדנות הכללית כלפי העדים המקומיים והמכשול הראייתי (הכלל הדורש ראייה מסייעת לעדות המתלונן), שהיה גבוה במיוחד בהקשר עדותם של מתלוננים ילדים – נתקלו גברים שהתלוננו על עבירות מין בפלשתינה המנדטורית בחשדנות מוגברת ביחס לנטיותיהם המיניות ועברם המיני. חשד זה הוטמע הן בתסריטים תרבותיים מחוץ לבית המשפט והן בהגדרות הפורמליות של הנורמה הפלילית.

בנים וגברים שהתלוננו על עבירות מין נבדקו באופן שגרתי לאיתור סימנים של חדירה רקטלית וחבלות גופניות, בדיקות רפואיות שנתמכו בתפיסות בריטיות ומקומיות הנוגעות לאפשרות של גברים להיאנס. ההערכה הרבה לבדיקות רפואיות פורנזיות כראיות עובדתיות ואובייקטיביות סימלה את בשורת הקדמה שהביאו הבריטים לארץ בלתי מפותחת, ובהתאם לכך, דוחות רפואיים התומכים בטענה של תקיפה מינית היו קלף מנצח. עם זאת, ראיות אלו היו שזורות בתפיסות סוציו-תרבותיות הנוגעות למין בין גברים, והיו עשויות להפוך לחרב פיפיות. למשל, חוות הדעת הרפואיות ציינו באופן שגרתי אם הקורבן הילד היה "סדומאי על דרך ההרגל" או "סובייקט פסיבי". ד"ר אחמד כאמל, שבדק את משה בן ה-12 שהתלונן כי נאנס בידי שני גברים, נוקט לשון זו בדוח הרפואי המתעד את בדיקת הנער. מלבד האדמומיות, המעידה על חדירה, מציין הרופא בדוח כי צורת פי הטבעת היא "חרוט שפתחו רחב מהמצופה לילד בגיל הנבדק. מדובר בסימנים המעידים על כך שהוא סדומאי על דרך ההרגל".¹⁶ גם במשפט של גבר שהואשם במעשה סדום בסובחי בן ה-13 העיד ד"ר כאמל: "כיוון שלילד היה פי טבעת דמוי חרוט אני סבור כי נעשה בו שימוש למטרה זו יותר מפעם אחת".¹⁷

ד"ר עלי עקילה, שבדק את דיב בן ה-11 שנפל קורבן למעשה סדום, העיד לשופטים על קרעים ושריטות בגופו, והוסיף כי לילד הייתה תעלה אנאלית בצורת חרוט, המלמדת ש"הילד היה משומש לרוב קודם לכן".¹⁸ במקרים אחדים ציינה חוות הדעת הרפואית גם את היעדרם של סימנים מעין אלו. למשל, ד"ר יוהנס טוריאן, שבדק את מחמוד בן ה-7 לאחר שהותקף באכזריות, תיאר חבלות וקרעים ומצא לנכון להעיר כי "התעלה האנאלית הייתה נורמלית ולא בצורת חרוט. כוונתי היא שלא עשו נזק מעשים בעבר".¹⁹ אפשר להתרשם כי האבחנה של ילד "סדומאי" או "משומש" ניתנה בידי הרופאים המשפטיים הן במקרי הילדים היהודים והן במקרי הילדים הערבים.

איזו סיבה יש לחוות הדעת הרפואיות להתעמק בעברם המיני של ילדים בני פחות מ-16, כאשר נושא הסכמתם כלל אינו רלוונטי להוכחת העבירה של מעשה סדום? ערכו

שלא הכירו אותו ואם משום שלא הזדהו עם משמעותו. איש מהנאשמים או העדים בתיקים שבחנתי לא הגדיר את עצמו כ"הומוסקסואל". המילה אינה מופיעה בחקיקה הבריטית, והטרמינולוגיה "כנגד הטבע" נוגעת למעשה לאיסור על מיין אנאלי בכלל, לא רק בין גברים אלא גם עם נשים. בפועל, הנורמה הפלילית נתפסה בידי הרשויות כאיסור על הומוסקסואליות – פרשנות המתיישבת עם זיהוי הומוסקסואליות ומיין אנאלי. ואף ששופטים בהודו הקולוניאלית עשו מאמצים ניכרים להרחיב את פרשנות האיסור כדי שיכלול גם מיין אוראלי, התיקים הפליליים של "עבירות כנגד הטבע" שנשמעו בבתי המשפט המחוזיים בפלשתינה, ושעליהם מבוסס מחקר זה, עסקו אך ורק במקרים של מיין אנאלי.

נדמה כי הנאשמים בתיקים המנדטוריים של "עבירות כנגד הטבע" לוחקו לתפקידם בהתאם לסטראוטיפים של תפקידים תרבותיים מקובלים. בתיקים ניכר דפוס חוזר של גבר המבצע חדירה בנער, לעיתים – אך לא תמיד – תמורת תשלום. שני נאשמים במקרה כזה, משנת 1943, היו פועלים במחנה צבאי: עבדול חמיד, מוסלמי בן 30, תושב חיפה שמקורו במצרים; ועלי מוסטפא, נער מוסלמי מחיפה.²⁰ חייל בריטי תפס אותם כשמכנסיהם מופשלות בטרם ביצעו האקט המיני, והם הובלו לפני שופט חוקר. עבדול חמיד הואשם בניסיון לשכב עם אחר כנגד הטבע, ועלי מוסטפא הואשם בניסיון להתיר לאחר לשכב עימו כנגד הטבע. אף שהעונש על מיין אנאלי פעיל וסביל היה זהה, ההבחנה המשפטית בין סעיפי האישום משקפת יחסי כוח – החוק חודר אל החלש – ועולה בקנה אחד עם דפוסים עתיקים של מיין ריבודי תלוי סטטוס וגיל בין גברים. אפילו במקרה שבו פער הגילים היה קטן יחסית, למשל בתיק אחר שבו הנאשמים היו בני 20 ו-17, נותר על כנו הדפוס של המבוגר החודר אל הצעיר. מוחמד, הנאשם בן ה-20 במקרה שהוזכר, הסביר כי "ביקשתי לבצע בו את המעשה כי שמעתי שהוא משומש. אני בור ואינני נשוי ולכן נכנסתי איתו למקלט שבתעלה וביצעתי בו את המעשה".²¹ חוסיין בן ה-17 לא היה צעיר ממוחמד בהרבה, אך ככל הנראה היה פגיע ומנוצל וניצב על שלב נמוך יותר בסולם החברתי, והבדיקה הרפואית אף העלתה כי היה נגוע בעגבת.

האופן שבו מוחמד מתאר את האירוע תואם דימויים טרום-מודרניים של יחסי מיין בין גברים. מבחינתו, המין עם חוסיין לא היה אקט של הגדרה עצמית או של אימוץ זהות הומוסקסואלית: מוחמד ראה עצמו כמי שנמצא בשלב זמני לפני נישואים, והנער הצעיר היה אובייקט חולף לסיפוק מיני. מוחמד תיאר עצמו כ"בור", מונח המגלה מודעות לקיומן של נורמות בריטיות נבדלות ומביע כניעות, בתארו

הראיתי של העבר המיני של ילדים ונערים היה דומה לזה המיוחס לכתולי הנערות: אם המתלוננת טענה כי הנאשם גזל את בתוליה הוא יכול להימצא פטור מאחריות אם הוכח שהתקיימה חדירה טרם האירועים המתוארים בכתב האישום. בהיעדר טענה של גזילת בתולי הנערה – או המקבילה הגברית – עברו המיני של נער צעיר מגיל 16 או הסכמתו לא היו רלוונטיים לאישומים במעשה סדום, ואף על פי כן, אפיון הילד כ"סדומאי על דרך ההרגל" יצר רושם של שחיתות מוסרית, שהיה בה כדי לחבל במהימנות המתלונן: קורבן שהפר את הנורמות המגדריות נשא אשם. בראיות פורנזיות על פי טבעת "בצורת חרוט" השתמשו לראשונה בהודו הקולוניאלית של סוף המאה התשע-עשרה. כמתואר לעיל, שלוש הקטגוריות המכוננות את עבירת מעשה הסדום הושתתו על רציונל של אי-הסכמה. ההתייחסות לקורבן כ"סדומאי על דרך ההרגל" בנתה את דמותו כבעל זכות קטנה מאוד, אם בכלל, לסרב להצעות מיניות, ויצרה הנחה של הסכמה אפריורית. עונש המאסר המרבי בגין יחסים בהסכמה היה נמוך יותר – עשר שנות מאסר לעומת 14 שנים בגין מעשה סדום. עם זאת, בפועל ההבחנה הפורמלית בין מעשים בהסכמה למעשים בכפייה הייתה מטושטשת: ברוב התיקים של מעשי סדום יסוד הכוח היה שולי, אם מפני שהקורבן היה קטין ולכן התביעה לא נדרשה להוכיח שימוש בכוח ואם מפני שהוא נתפס כמי שהביא את המעשה על עצמו, כי לא התנגד או כי הרגלו המיניים "הזמינו" חדירה.

חוות הדעת הרפואיות הטמיעו תמה נפוצה בפולקלור האסלאמי: נער שנודע ברבים כמי שנחדר בעבר נחשב טרף לגיטימי לאחרים. בעדויות ובחוות הדעת הפורנזיות שולבו מינוחים עממיים כמו "משומש" או "סדומאי על דרך ההרגל", המתארים תבניות התנהגותיות יותר מאשר פתולוגיה רפואית. התייחסות זו לקורבן כבעל עבר מיני "מושחת" עולה בקנה אחד עם ספקות תרבותיים והברתיים בעניין האפשרות לאנוס גברים.

"מכיר את הילד הזה, הוא משומש כבר הרבה זמן"

המונח "מעשה סדום" מותח קו חד בין התוקף לבין הקורבן – שהמעשה מבוצע בו נגד רצונו, באמצעות כוח או איומים או באין לו יכולת להתנגד. ביחסי מיין הומוסקסואליים מוסכמים, לעומת זאת, משתתפים בעבירה שני שותפים. אף שהמונח "הומוסקסואל" היה קיים בספרות המשפטית והרפואית של התקופה, רבים מהגברים שקיימו יחסי מיין עם גברים אחרים לא הגדירו כך את עצמם, אם משום

פשוטו כמשמעו, עם המכנסיים למטה, ועל אף האיסור הפלילי על יחסים הומוסקסואליים – שניהם חמקו מסנקציה משפטית. בדיקת רנטגן העלתה כי מוסטפא צעיר מגיל 16, ולעובדה זו הייתה משמעות משפטית כפולה: ראשית, גילו הצעיר הפך אותו מעבריין לקורבן; ושנית, כנגד האמיד עמד כעת אישום חמור יותר, שכן במקום ניסיון לעבירה כנגד הטבע, שעניינה יחסים בהסכמה, הוא הואשם כעת בעבירה של ניסיון למעשה סדום, שכן הסכמתו של מוסטפא הצעיר מגיל 16 אינה רלוונטית. ואף על פי כן בית המשפט המחוזי שחרר את האמיד, בטענה שאין ראיות של ממש כי מוסטפא אכן צעיר מגיל 16 ולכן אין האמיד צריך כלל להשיב לאשמה בגין ניסיון למעשה סדום. באופן תאורטי, בית המשפט היה יכול לדרוש מהאמיד להשיב לאשמה הפחותה יותר, של ניסיון למגע מיני כנגד הטבע, אך אפשר לשער כי בחר להימנע מנתיב מחמיר זה כיוון שהקורבן לכאורה היה "סדומאי על דרך ההרגל", וכי בהיעדר מחלוקת על ההסכמה גילתה מערכת המשפט סובלנות רבה יותר.

באנגליה, כשלא היו יכולים להוכיח עבירות מין חמורות יותר הסתפקו באישומים חמורים פחות של יחסי מין בין גברים. ייתכן שגם בפלשטינה דבקו בעבירה החמורה פחות של מעשים "כנגד הטבע" במקרים שבהם התביעה לא יכלה להוכיח את החשד למעשה סדום – אם בשל קשיים ראייתיים להוכחת שימוש בכוח ואם בשל פגם מוסרי לכאורה שדבק בנחדר, "סדומאי על דרך ההרגל" או מי שעסק בזנות, פגם שהיה בו כדי להעמיד בספק את טענת הקורבן כי חולל.

החוק הכתוב הבחין בין מי ששוכב עם גבר אחר לבין מי שמרשה לגבר אחר לשכב עימו, ובאופן זה הבחין בין תפקידי החודר והנחדר. אף ששני הגברים השותפים למעשים "כנגד הטבע" יכלו להיות מואשמים, סעיף האישום הספציפי נקבע לפי התפקיד באקט המיני. אליאס, נוצרי בן 20 מחיפה, ומוחמד, מוסלמי בן 29 מיפו, הואשמו באותו כתב אישום בכך שקיימו יחסים בהסכמה. אליאס הואשם כי נתן למוחמד לשכב עימו "כנגד הטבע", ואילו מוחמד הואשם כי שכב עם אליאס "כנגד הטבע".²² האירוע התרחש בג'אסר מג'אמע, שבה עבד מוחמד כטבח לאחר שעבר אליה מיפו. המסעדה של מוחמד שירתה פועלים ממחנה סמוך, שהפעילה המחלקה לעבודות ציבוריות. בערב 12 בספטמבר 1943, אחרי שכל הפועלים עזבו את המסעדה, נשאר מוחמד במטבח ללגום ברנדי, ואליאס נשאר לצידו. מוחמד הצהיר כי אליאס ביקש ממנו כסף והציע יחסי מין בתמורה. אליאס לעומתו טען כי מוחמד סגר את הדלת, הניח חצי לירה בכיסו, עמעם את האורות ואילץ אותו לבצע "מעשה נתעב". עאדל, הבעלים של מסעדה אחרת בג'אסר מג'אמע, הגיע למקום, ולמשמע הרעשים הבוקעים מן המטבח הציין

בפתח בית המשפט המחוזי חיפה, יוני 1937

את הנורמות שלו כנחותות לעומת הנורמות הבריטיות, המבוססות על ידע שאינו ברשותו.

משום שחוסיון היה חולה עגבת הורו השופטים לבודדו בכלא מאסירים אחרים. צו זה מדגים מודעות לכך שהמאסר – העונש בגין מין אסור בין גברים – צפוי להביא להישנות המעשים במהלך תקופת הכליאה, וכי סביר להניח שמעשים אלו יתאימו לדפוס כי המבוגר והחזק יותר מנצל את הצעיר והחלש. ההרשעה והמאסר, לפיכך, כיוונו לסימון סימבולי של אקטים שאינם לגיטימיים חברתית לא פחות – ואולי אף יותר – מאשר למניעתם הממשית.

בדומה לחשודים במעשי סדום, גם למי שנחשדו בעבירות כנגד הטבע נערכו באופן שגרתי בדיקות רפואיות כדי לגלות אם מדובר ב"סדומאים על דרך ההרגל" או "סובייקטים פסיביים". בבסיס הפרקטיקה זו עמדה ההנחה כי אפשר לאבחן רפואית את העוסקים במין אנאלי, בלי קשר לבדיקת קיומן או היעדרן של מחלות מין. במקרים של מין מוסכם, כפי שהיה המקרה של האמיד ומוסטפא, נדרשו שני הפרטנרים לבדיקה. הבדיקה העלתה שלשניהם תעלה אנאלית בצורת חרוט, ולפיכך השתמע בחוות דעת המומחה כי עלי מוסטפא הוא "סובייקט פסיבי" ואילו עבדול האמיד לוקה ב"סטייה פסיבית".

בבדיקות רפואיות נעשה שימוש גם לקביעת הגיל. אף שאמיד ומוסטפא נחשדו במעשה סדום, אף שנתפסו,

התחנה המרכזית של משטרת חיפה בימי המנדט

שמוחמד הניח את הכסף בכיסו וכפה עליו יחסי מין, ואף נתן לחוקרי המשטרה את השטר כראיה. על פי שתי הגרסאות, מין אנאלי הוא דבר שיש לשלם תמורתו. עם זאת, כל אחד מהנאשמים עשה בקונוונציה זו שימוש מניפולטיבי לצרכיו: למוחמד, האשמה ביחסי מין עם זונה תהיה בבחינת הרע במיעוטו, לעומת האפשרות שיאשימו אותו ביחסי מין בכפייה, כלומר עבירה של מעשה סדום. מוחמד גם טען לפני מפקח המשטרה כי הוא "מכיר את הילד הזה מחיפה והוא משומש כבר הרבה זמן", ודבריו נתמכו בדות הרפואי שלפיו אליאס היה "משומש יותר מפעם אחת". אליאס, מצידו, סיפר בחקירתו כי התשלום נכפה עליו, כדי לשלול טענה כי הרשה למוחמד לחדור אליו. כך הציג עצמו אליאס כקורבן ולא כשותף – אך ניסיון זה לא צלח, ובסופו של דבר הוגש נגדו כתב אישום. לזיקה בין מעשי סדום וזנות היה ביטוי ראיתי: השטרות התקבלו כראיה מספקת להוכחת האקט המיני.

נושא התשלום הוזכר גם בנרטיבים של חשודים אחרים. שני תושבי חיפה מוחמד, מוסלמי בן 30 מיפו במקור (שכונת ג'באליה) ומאליק, ערבי־נוצרי בן 18 שהיגר מלבנון, שהו במקלט מתחת לסנטרל הוטל בחיפה, כאשר שלושה גברים

דרך חרך שבדלת. הוא מתאר שראה את מוחמד "רוכב" על אליאס, שניהם עירומים ממותניהם מטה. הוא הזעיק את עבדול כראם, מנהל עבודה במחנה שישן בחדר סמוך, ולאחר שכראם ראה גם הוא את שני הגברים מקיימים יחסי מין הזעיק את המשטרה. מאוחר יותר סיפר אליאס למשטרה כי המציצים קראו בקול "בואו אנשים טובים והסתכלו", אבל מוחמד המשיך בשלו "עד שגמר את האקט". המשטרה הגיעה ועצרה את שניהם.

ההצהרות שגבתה המשטרה מהנאשמים ומהעדים במהלך החקירה, כמו גם העדויות שנשמעו בחקירה המוקדמת ובבית המשפט המחוזי בחיפה, מציגות כמה מאפיינים שגשנו בתיקים של "עבירות נגד הטבע" בבתי המשפט בפלשתינה המנדטורית. הראשון, תלונה שמקורה בעד מקרי: לא הרשויות יזמו חקירות או מבצעים לתפיסת הומוסקסואלים אלא הן הגיבו לתלונות שהובאו לפתחן. במקרה הנוכחי המתלונן היה בעל מסעדה אחרת, שייתכן שנתקל בהזדמנות לחסל יריב עסקי.

המאפיין החוזר השני הוא הזיקה שיוצרים הנאשמים בין הומוסקסואליות לבין זנות גברית. מוחמד טען שאליאס ביקש ממנו כסף והציע לו מין בתמורה, ואילו אליאס טען

שנכנסו למקום הבינו שהגיעו בעיצומו של אקט מיני.²³ אחד סיפר ששמע את מאליק דורש כסף ממוחמד, וכי מוחמד סירב לשלם בטענה שלא הגיע לפורקן – אמירה שמאליק הכחיש. מאליק סיפר לחוקר המשטרה כי מוחמד הציע לו כסף תמורת "רכיבה", וכי לאחר שענה לו "זו לא העבודה שלי" ביצע בו מוחמד מעשה סדום בכוח, היכה אותו ואיים עליו בסכין. כמו כן, מאליק הצהיר כי גם אחד העדים ביקש ממנו "רכיבה". בהודעתו למשטרה תיאר מאליק את עצמו כקורבן, והציג את ההצעה של מוחמד לשלם לו כאות לאשמתו של מוחמד – אך לשווא: בסופו של דבר הואשם בכך שהתיר למוחמד לשכב עימו.

גרסתו של מוחמד הייתה שונה לגמרי. הוא הצהיר כי דרש ממאליק שישב לו חוב כספי וכי מאליק סירב, אף שאחו בידי קופסה מקרקשת של כסף. לטענתו, מאליק הציע מין במקום כסף. מוחמד טען שסירב להצעתו, ואמר שהוא חולה מכדי לקיים יחסי מין. גרסתו של מוחמד הצביעה על מאליק כשותף מעוניין ואף יוזם. האסטרטגיה שלו התבררה כמוצלחת, שכן הוא לא הואשם במעשה סדום בכפייה אלא בעבירה החמורה פחות של קיום יחסי מין "כנגד הטבע". ייתכן כי רמיתו של מוחמד כי מאליק עוסק בזנות זכתה לחיזוק ראייתי בחוות הדעת הרפואית, שקבעה כי למאליק "הרגל של סובייקט פסיבי", וכן באמירתו של מאליק בחקירה המשטרית כי אחד העדים ביקש ממנו "רכיבה".

נער בשם עבדאללה עמד במרכזו של מקרה יוצא דופן משנת 1943. עבדאללה, שלטענתו היה בן 16 ולטענת המשטרה בן 20, הואשם כי התיר לגבר אחר לשכב עימו, וכי החזיק בית בושת והי על רווחי זונות.²⁴ על פי הראיות בתיק נהג עבדאללה ללבוש שמלת אישה, לעטות על גופו שדיים מלאכותיים, להתאפר בפודרה ובסומק ולהשלים את הופעתו הנשית בנעיצת ורד בשערו הארוך. הוריו של עבדאללה התגוררו בחיפה, אך הוא הואשם בהחזקת בית בושת בעכו, שבו העסיק שתי זונות ערביות, זינאב והאדיג'ה, ושתיים יהודיות, רחל ורשל. הזונות העידו כי עבדאללה גייס אותן לעבודה בטענה שהעסק עובד הרבה עם הצבא. ב־19 באפריל 1943 נכנסו השוטרים לבית המזונה של עבדאללה, לאחר שהוזעקו בידי שכן מוטרד, ומצאו חיילים בריטים מתלבשים וסופרים כסף. השוטרים עזבו "כדי להימנע מחיכוך עם הצבא", וכששבו למחרת בלילה מצאו את עבדאללה וארבע הזונות עם קליינטורה מגוונת המורכבת משני חיילים בריטים, חייל יווני, חייל ערבי ושני אזרחים ערבים – האחד מטבריה והשני מעכו. החיילים סירבו להתלוות לשוטרים, והיתר נלקחו לתשאול בתחנת המשטרה. טיוטת כתב האישום נגד עבדאללה כללה

אישום במתן רשות לגבר לשכב עימו, אך שמו של השותף לא נרשם. עבדאללה הודה לפני החוקר כי עסק בזנות. "זה שש שנים אני מרשה לגברים לשכב עימי", סיפר. "אני ידוע בציבור. אני מתלבש כמו אישה ושם סומק ופודרה בתוך הבית. אני מרשה לגברים לשכב עימי כמו גבר עם אישה אבל מאחור. זה בגלל שאני עני ומשותק ביד ימין. אני לוקח כסף בתמורה". עבדאללה הודה באישומים שיוחסו לו, והמחלוקת נסבה סביב גילו. השופטים קיבלו את טענתו שהיה בן 16, הסכימו כי לא יהיה טעם בשליחתו לכלא, והטילו עליו עונש קל מאוד, שחרור בכפוף להתחייבות להתנהגות טובה במשך שלוש שנים.

זנות, כפי שסיפור זה מדגים, הייתה נסיבה מקלה, ושיקול רלוונטי לקביעה שמדובר במין בהסכמה. הזנות אמנם ממקמת את המין הגברי באזור שהוא מחוץ למכובד, אך היא עדיין תופעה חברתית קבועה ומוכרת. מין בין גברים תמורת תשלום אינו מאיים על הסדר החברתי או על דפוסי השארות ואף לא על הגבריות באותה מידה שמין גברי בהסכמה המבוסס על אהבה או על תשוקה הדדית מאיים עליהם. לפי הדימוי של הזנות, החודר עדיין מגלם את תפקיד המין הגברי הקלאסי, והנחרד עושה זאת תמורת תשלום ולא בגלל משיכה. העדויות במשפטים מצביעות על זיקה חזקה בין הומוסקסואליות וזנות, ובאופן כללי התיקים הפליליים שעמדו לרשותי משקפים את התפיסה כי יחסי מין בין גברים הם תוצר של יחסי כוח או עסקת חליפין של מין תמורת תשלום. אהבה רומנטית בין גברים לא נחשבה כמוטיבציה רווחת, שכן יחסים בין גברים לא נתפסו כמקבילים ליחסים הטרוסקסואליים.

העדים אינם מתארים את הגברים המקיימים יחסי מין זה עם זה כנשיים. במקרים אחדים נערכה הקבלה בין הגבר החודר לבין גבר המקיים יחסים עם אישה, והגבר הנחרד תואר כתחליף. למשל, אמירות כמו "קיימתי יחסים איתו כאילו היה אישה"²⁵ או "אינני נשוי"²⁶ מרמזות על כך שלפחות אצל חלק מהחודרים הגבריות הייתה בלתי מעוררת. במונחים של פוקו אפשר לומר כי המין עם גברים אחרים היה מבחינתם רק מעשה, ולא סמן של סוג של אישיות.

רוב הגברים שנחרדו תיארו את עצמם כחלשים ומנוצלים אך לא כנשיים, ורק לעיתים רחוקות השוו את תפקידם המיני לזה של אישה. עבדאללה, הנער מעכו שעסק בזנות, היה יוצא דופן במובן זה. הוא התלבש כאישה, כאמור, וערך השוואה מפורשת בינו לבין אישה כשהודה שהרשה ללקוחות "לשכב [עימו] כמו גבר עם אישה אבל מאחור". אך אפילו עבדאללה הסביר את הבחירות שלו בעוני ובנכותו, ולא במונחים של נטייה נשית. עוד דוגמה נדירה

עולה במקרה רצח משנת 1931, שבו המשטרה האמינה כי הנאשם רצח את מאהבו, נער מתבגר, על רקע של קנאה הומוסקסואלית. לפי מאמר שפורסם בעיתון דבר, הרצח התרחש לאחר שהנער הטיח בנאשם "איני אשתך. אני חופשי".²⁷ בדבריו הללו הכחיש הנער במפגיע כי תפקידו ביחסים יכול להיות מתויג כנשי, ושרטט דמיון אפשרי בין השותף הנחרד ל"אישה", זיהוי מתקבל על הדעת בעולם הטרונורמטיבי. הטרונורמטיביות מוגדרת כמערכת של מוסדות אידאולוגיים-תרבותיים-משפטיים המקדמים הטרוסקסואליות ותפיסות מסורתיות של מגדר ומשפחה כדרך הראויה לחיים. בהקשר של הטרונורמטיביות גורפת קיימות רק שתי קטגוריות מגדריות: גבר ואישה, החופפות לתפקידי המין חודר ונחרד, ולפיכך תפקיד הנחרד מרמז על נשיות. כסיפורים שסופרו בבתי המשפט של פלשתינה, לעומת זאת, לא הייתה חפיפה אוטומטית בין תפקידי המין והתפקידים המגדריים, ותשוקה לבני אותו מין לא הייתה בהכרח מקבילה – או מנוגדת – ליחסים מיניים או רומנטיים בין גבר לאישה.

אישומים ב"עבירות בלתי טבעיות" נשענו כמעט תמיד על נרטיבים של יחסים הומוסקסואליים. למרות השפה, שאסרה את ביצוע העבירות מסוג זה עם כל "אדם", כמעט לא הוגשו כתבי אישום בגין יחסי מין אנאליים בהסכמה עם נשים. מקרה נדיר שכזה נוגע ליחסים שלא נכפו בכוח, אך ברור כי לאישה לא היה רצון לקיימם. רושדי, נגר מוסלמי בן 25 מחיפה, הואשם כי באופן חוזר ונשנה קיים יחסים אנאליים עם פאטמה בת ה-21, שהיה נשוי לה פחות משנה. כשבסופו של דבר הודיעה פאטמה על סירובה רושדי הכה אותה, והיא עזבה. מאוחר יותר, כשפאטמה כבר הייתה גרושה והרה, היא ביקשה לבטל את האישום נגד רושדי, והשופט החוקר הפנה את התיק ליועץ המשפטי כדי שישקול את הבקשה. ככל הנראה, חרף ראיות למכביר שהוצגו כנגדו, התיק נגד רושדי מעולם לא הגיע לדיון בבית המשפט המחוזי.²⁸ הנרטיב של "עבירות כנגד הטבע" בין גבר לאישה לא התאים לתפיסה הסטראוטיפית של העבירה, ולא ייצר תיק שחייב להגיע לדיון בבית המשפט.

כתבי אישום היו נדירים גם במקרה של משכב בהמה, גם הוא עבירה שהייתה כלולה באיסור הפלילי של "עבירות כנגד הטבע". במחקרי איתרתי רק תיק אחד כזה, שבו הורשע פועל מסוריה לאחר שנתפס באמצע אקט עם כבשה.²⁹

סיכום: שינוי מול המשכיות

הבריטים ביקשו לחולל שינוי דרמטי בארץ שבשליטתם, באמצעות קביעת איסור פלילי על יחסים מיניים בין גברים.

שינוי זה לא היה כה מהפכני כמו שאפשר לחשוב בטעות במבט ראשון: ההבחנה של חודר ונחרד שעליה החוק נשען הייתה קיימת גם במסורות ערביות מקומיות בנוגע למין בין גברים, על בסיס ריבוד של סטטוס וגיל. יתרה מכך, ההבחנה המשפטית החדה בין "מעשה סדום", שאינו מבוסס על הסכמה, לבין עבירות "כנגד הטבע", שעניינן יחסים מוסכמים – הבחנה שלא הייתה קיימת בעת ההיא בחוק האנגלי – לא קיבלה ביטוי חד דומה בפרקטיקה הנוהגת בפלשתינה, כפי שמדגים הניתוח לעיל. יחסים מוסכמים "כנגד הטבע" נתפסו כמשקפים אי-שוויון בכוח, ואילו אכיפת מעשי סדום התמקדה בעיקר בקורבנות, שנתפסו כאשמים, או במי שקיים יחסי מין עם ילדים, שכן במקרה זה לא היה צורך להוכיח שימוש בכוח. הפיכת היחסים המוסכמים למעשה פלילי נשענה על מיתוסים של אינוס בכוח, ולפיכך לא נתפסו היחסים בין גברים כשוויוניים, הדדיים, רומנטיים, מלאי חיבה או מבוססים על תשוקה הדדית, אלא כתוצר של פערי כוח ושל אגרסיה.

יחסי מין בין גברים תויגו כנגע אוריינטלי, ולא נתפסו כפתולוגיה אישית אלא כהשחתת מידות תרבותיות. השקפה זו, העולה בקנה אחד עם תפיסות מערביות אוריינטליסטיות של המיניות הערבית, "ליהקה" ערבים מקומיים לתפקיד הנאשמים, ויצרה הבחנה סמויה בין הבריטים ונתיניהם – הבחנה שלכאורה הצדיקה את זכותן של הרשויות הקולוניאליות להסדיר את ההתנהגות המינית של הכפופים למרותם. עם זאת, לדיכוטומיה חודר ונחרד היו שורשים הן בתרבות הבריטית והן בתרבות הערבית המקומית, וההשקפה שלפיה הומוסקסואליות היא פרקטיקה שגברים מבוגרים כפו על צעירים לא הייתה זרה לבריטים. ההומוסקסואליות השוויונית הגאה של המאה העשרים ואחת טרם באה לעולם בעידן הקולוניאלי הבריטי, ואיש מהמעורבים בתיקים – מחוקקים, שופטים, עדים ונאשמים – לא השתמש במונח "הומוסקסואל".

כינון הפרסונה ההומוסקסואלית, לפי הניתוח של פוקו, התבצע כהליך שבו תופעות חברתיות הוגדרו כאבחנות רפואיות. בפלשתינה המנדטורית תהליך זה של מדיקליזציה היה ראשוני וחלקי. המדיקליזציה של השותפים למין הגברי הייתה מוגבלת ביותר, ונסבה בעיקר על הנחרדים – באופן שחזיק מיתוסים על תפקידי מין נחותים של מי שדבק בהם "אשם". החודרים, גם כשקיימו יחסי מין עם ילדים, לא סווגו באופן דומה כ"פדופילים". להבדיל, חוות הדעת הרפואיות שנגעו לפרטנר הנחרד היו שזורות מונחים עממיים דוגמת "משומש" או "סדומאי על דרך ההרגל". השימוש ב"סדומאי על דרך ההרגל" כמונח רפואי סימן את עליית התפיסה של ההומוסקסואליות כפתולוגיה אישיותית, ובו בזמן תיאר

- 17 שם, מיכל ב-2010, סימול מקורי ת"פ 195/40.
 18 שם, מיכל ב-2015, סימול מקורי ת"פ 66/42.
 19 שם, מיכל ב-2030, סימול מקורי ת"פ 252/43.
 20 שם, מיכל ב-2028, סימול מקורי ת"פ 157/43.
 21 שם, מיכל ב-2030, סימול מקורי ת"פ 230/43.
 22 שם, מיכל ב-2039, סימול מקורי ת"פ 227/43.
 23 שם, מיכל ב-2028, סימול מקורי ת"פ 141/43; ת"פ 140/43.
 24 שם, סימול מקורי ת"פ 154/43.
 25 שם, מיכל ב-2023, סימול מקורי ת"פ 481/42.
 26 שם, מיכל ב-2046, סימול מקורי ת"פ 211/45.
 27 "הרוצח מצרפנד נדון למאסר 15 שנה", דבר, 30.10.1931.
 28 א"מ, חטיבה 30, מיכל ב-2029, סימול מקורי ת"פ 211/43.
 29 שם, מיכל ב-2027, סימול מקורי ת"פ 131/43.

לקריאה נוספת

יובל יונאי, "אסור להיות הומוסקסואל": כיצד הומואים והעיתונות הכתובה חשבו וכתבו על החוק 'האוסר הומוסקסואליות', בתוך עינב מורגנשטרן, יניב לוינסקי ואלון הראל (עורכים), **זכויות הקהילה הגאה בישראל: משפט, נטייה מינית וזהות מגדרית** (נבו, 2016), 921-970.

יובל יונאי ודורי ספיבק, "בין שתיקה לגינוי: הבניית הזהות של ההומואים בשיח המשפטי בישראל", **סוציולוגיה ישראלית** א:2 (1999), 257-293.

תמי רוז, **ילדי ההפקר: החצר האחורית של תל-אביב המנדטורית** (תל אביב, 2009).

Robert Aldrich, *Colonialism and Homosexuality* (London, 2003).

Douglas E. Sanders, "377 and the Unnatural Afterlife of British Colonialism in Asia", *Asian Journal of Comparative Law* 4 (2009), 1-49.

Alok Gupta and Scott Long, *This Alien Legacy: The Origins of "Sodomy" Laws in British Colonialism* (New York, 2008).

Enze Han and Joseph O'Mahoney, *British Colonialism and the Criminalization of Homosexuality: Queens, Crime and Empire* (London, 2018).

Liat Kozma, "Sexology in the Yishuv: The Rise and Decline of Sexual Consultation in Tel Aviv, 1930-39", *International Journal of Middle East Studies* 42:2 (2010), 231-249.

Shanon Shah, *The Making of a Gay Muslim: Religion, Sexuality and Identity in Malaysia and Britain* (2018).

את המין בין גברים כהרגל יותר מאשר כהפרעה רפואית. השיח הרפואי לא היה חד-משמעי אפוא בכל הקשור ליצירת הזהות ההומוסקסואלית. לדגש ששמו הבריטים על חשיבות הראיות הרפואיות היה אפקט רטורי של טענה לעליונות המבוססת על מדע וקדמה, אך המבט הרפואי המייחס פתולוגיה אישית התנגש עם המבט האימפריאלי, שגינה את מיניות ה"ילידים" על בסיס תרבותי גורף. גם התפיסות המקומיות התנגדו לרעיון של מין גברי כפתולוגיה. ההסדרה של מין בין גברים, אם בכפייה ואם בהסכמה, נשענה על גישות תרבותיות והיררכיות חברתיות שלפיהן תפקידי מין אורגנו על ציר של כוח חברתי, שבו הגבר המבוגר יותר ובעל ההשפעה חודר לצעיר.

הבריטים ביקשו לחולל מהפכה מוסרית, אך המשמעות של אינוס גברים ושל יחסים הומוסקסואליים לא הוכתבה מלמעלה בידי מנסחי הקוד הפלילי, ולא עוצבה באופן בלעדי באמצעות פרשנות שהכתיבו שופטים בריטים. אינני מבקשת למעט בהיקף השינוי שחוללו הבריטים – בניגוד לסטטוס-קוו בתקופה העות'מאנית, בשלטון הבריטי גברים מבוגרים שקיימו יחסי מין בהסכמה ניצבו תחת איום של עונש מאסר. עם זאת, הנרטיבים שנשמעו בהליכים המשפטיים מדגימים כי ההמשכיות הייתה נוכחת בהם לא פחות מאשר השינוי.

- 1 א"מ (ארכיון המדינה), חטיבה 30, מיכל ב-2029, סימול מקורי ת"פ 222/43. התרגום שלי, מהפרוטוקול באנגלית, אא"ד.
 2 שם, מיכל ב-2046, סימול מקורי ת"פ 211/45.
 3 עפרי אילני, "נגע נפוץ במזרח: תיאורים של הומוסקסואליות בעיתונות העברית של תקופת המנדט", זמנים 131 (2015), 21-8. גרסה מורחבת עם הערות שוליים בתוך אייל גרוס, עמליה זיו ורוז יוסף (עורכים), **סקס אחר: מבוחר מאמרים בלימודים להט"ביים וקוויריים ישראלים** (תל אביב: 2016), 281-303.
 4 מן הנאשמים ב-11 התיקים הנותרים, שניים יהודים, שניים בריטים, שניים דרוזים, אחד ארמני, אחד יווני ושלושה ממוצא בלתי ידוע.
 5 על כך הרחבתי במקום אחר: Orna Alyagon Darr, *Plausible Crime Stories: The Legal History of Sexual Offences in Mandate Palestine* (Cambridge University Press, 2018), 79.
 6 25 Hen. VIII, c. 6.
 7 1 Edw. VI, c. 12, 1547, s. 3.
 8 5 Eliz., c. 17.
 9 9 Geo. IV, c. 31, cl. 15.
 10 25 & 24 Vict., c. 100.
 11 48 & 49 Vict., c. 69.
 12 א"מ, חטיבה 30, מיכל ב-2032, סימול מקורי ת"פ 50/44.
 13 שם, מיכל ב-2043, סימול מקורי ת"פ 92/45.
 14 שם, חטיבה 2, מ-265/7.
 15 שם, חטיבה 30, מיכל ב-2038, סימול מקורי ת"פ 286/44.
 16 שם, מיכל ב-2009, סימול מקורי ת"פ 168/40.